

Oryginalna praca badawcza

WOJCIECH GAJEWSKI

REGIONALNY OŚRODEK KSZTAŁCENIA PODYPLOMOWEGO W SŁUPSKU
WYŻSZEJ SZKOŁY GOSPODARKI W BYDGOSZCZY

ORCID: 0000-0001-5669-1056

ORGANIZACJE MŁODZIEŻOWE W SZKOLNICTWIE ŚREDNIM WOJEWÓDZTWA SŁUPSKIEGO (1975-1998). ZARYS PROBLEMATYKI

Słowa kluczowe: *szkolne organizacje młodzieżowe, oświata, województwo słupskie, szkolnictwo średnie*

Key words: *education, Słupsk voivodeship, secondary education*

W tradycji polskiego szkolnictwa średniego ważne miejsce odgrywało angażowanie się młodzieży szkolnej w różne przedsięwzięcia, pozwalające realizować jej swoje potrzeby i aspiracje, zgodnie z zainteresowaniami oraz zdolnościami w ramach ustanowionego porządku społeczno-prawnego. Szczególne znaczenia nabrało ono w okresie PRL-u, kiedy władze oświatowe zaangażowanie młodzieży starały się ukierunkować poprzez funkcjonowanie szkolnych organizacji młodzieżowych i wykorzystać je do wspierania procesu wychowawczego, oddziaływania na postawy młodzieży oraz wpływać na jej sposób myślenia. Prześledzenie funkcjonowania organizacji młodzieżowych w szkolnictwie średnim województwa słupskiego w latach 1975-1991 stało się tematem ciekawym i ważnym, ale stosunkowo rzadko poruszonym przez historyków regionalistów.

Do tej pory ukazało się niewiele naukowych artykułów, rozpraw i prac podejmujących proponowaną tematykę, szczególnie po 1975 r., czyli po powstaniu województwa słupskiego¹. Prezentowany zarys problematyki stanowi próbę ukazania tytułowego

¹ Po II wojnie światowej obszar ten przechodził różne koleje, będąc od 14 marca 1945 r. w składzie okręgu Pomorza Zachodniego (rejencja koszalińska), od 7 lipca 1945 r. w składzie województwa gdańskiego (powiat bytowski, miasteczki, słupski i sławieński) i województwa bydgoskiego

zagadnienia na podstawie źródeł archiwalnych, zgromadzonych przede wszystkim w Archiwum Państwowym w Koszalinie, Oddział w Słupsku, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Gdańsku oraz w archiwach istniejących do dziś szkół średnich. Ramy czasowe prezentowanego opracowania wyznacza funkcjonowanie województwa słupskiego na mapie administracyjnego podziału Polski. To swoista refleksja historyczna i spojrzenie na analizowane zagadnienie z pewnego dystansu, a także ocena zmian i dokonań. Nie bez znaczenia jest także wyraźna potrzeba badań regionalnych, które zyskują coraz większe zainteresowanie historyków.

Od pierwszych lat po zakończeniu II wojny światowej szkolne organizacje młodzieżowe skupiały się na budowaniu sieci organizacyjnej, dbaniu o rozwój ilościowy, zapewnieniu warunków kadrowych do pracy poszczególnych kół czy drużyn oraz tworzeniu nawyków właściwej pod względem ideologicznym pracy organizacyjnej. W założeniach władz oświatowych PRL masowe organizacje młodzieżowe pełniły ważną funkcję, ponieważ opierając się na zasadzie kolektywizmu, gdzie interes grupy był nadrzędny wobec dążeń jednostki, wzmacniały przekaz ideologiczny, kształtowały światopogląd oraz wdrażały młodzież do działalności społeczno-politycznej².

Jednym z pierwszych aktów prawnych, w którym polecono radom pedagogicznym przy opracowywaniu planów wychowawczych szkół uwzględnić współpracę ze szkolnymi organizacjami młodzieżowymi, była *Instrukcja Ministerstwa Oświaty w sprawie organizacji roku szkolnego 1947/1948 w szkolnictwie średnim ogólnokształcącym z 21 maja 1947 roku*³. Lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte XX w. to okres wzmożonego dążenia władzy komunistycznej do uzyskania wpływu na młode pokolenie Polaków i wychowania obywateli zgodnie z oczekiwaniami i wytycznymi Polskiej Zjednoczonej

(powiat człuchowski), do 29 maja 1946 r. województwa szczecińskiego, a następnie województwa koszalińskiego, powstałego na mocy ustawy z 28 czerwca 1950 r. (Dz.U. 1950, nr 28, poz. 255). Województwo słupskie utworzone zostało 1 czerwca 1975 r. na mocy ustawy o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz zmianie ustawy o radach narodowych z 28 maja 1975 r. (Dz.U. 1975, nr 16, poz. 91). Reforma zmieniająca podział administracyjny w Polsce likwidowała powiaty i wprowadzała większą liczbę województw – 49. Nowo utworzone województwo obejmowało obszar 7452,8 km², co stanowiło 2,38% powierzchni Polski. Powstało z połączenia powiatów: słupskiego, bytowskiego, człuchowskiego, części powiatów: łęborskiego, miasteckiego oraz kilku gmin powiatów: chojnickiego i sławieńskiego. Przestało istnieć 31 grudnia 1998 r. w wyniku kolejnej reformy administracyjnej kraju z 24 lipca 1998 r. (Dz.U. 1998, nr 96, poz. 603). Źródło: B. Czerwiński, S. Rudnik, *Województwo słupskie*, Szczecin 1980, s. 5-6; T. Szrubka, *Szkolnictwo koszalińskie w latach 1945-1968*, Poznań-Słupsk 1979, s. 5-6.

² J. Sadowska, *Organizacje młodzieżowe – przybudówki PZPR a szkoła*, [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945-2009)*, red. E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski, Kraków 2010, s. 95; J. Król, *Ideologizacja średniego szkolnictwa ogólnokształcącego w latach 1948-1956*, [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia...*, s. 74.

³ Instrukcja w sprawie organizacji roku szkolnego 1947/1948 w szkolnictwie średnim ogólnokształcącym z 21 maja 1947 r., Dz.Urz. Min.Ośw. 1947, nr 6, poz. 134.

Partii Robotniczej (PZPR). Szkolne organizacje młodzieżowe, najczęściej funkcjonowały na wzór Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), a wszechobecna propaganda i indoktrynacja bardzo mocno odcisnęły swoje piętno na życiu szkolnym. W latach siedemdziesiątych XX w. podstawą prawną do działań organizacji młodzieżowych na terenie szkół były dwa zarządzenia władz oświatowych – zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego (MOiSzW) w sprawie zasad współdziałania szkół z młodzieżowymi organizacjami ideowo-wychowawczymi oraz działalności samorządu uczniowskiego z 11 lutego 1970 r., a także zarządzenie MOiSzW w sprawie zasad współdziałania organizacji społecznych ze szkołami w realizacji zadań wychowawczych z 23 czerwca 1971 roku⁴. Wydarzenia *Sierpnia '80*, stan wojenny i późniejsze przemiany społeczno-polityczne – przynoszą inne spojrzenie na funkcjonowanie szkolnych organizacji młodzieżowych, a władze państwowe muszą uznać pojawienie się, również w szkołach, subkultur młodzieżowych, ruchu oazowego czy opozycyjnych organizacji młodzieżowych, które „urywają” się spod nadzoru pedagogicznego i kontroli władz oświatowych.

W okresie funkcjonowania województwa śląskiego szkoły organizowały naukową, społeczną, kulturalną i sportową aktywność uczniów, a formalnym zadaniem szkolnych organizacji młodzieżowych było wspieranie szkół w ich działaniach wychowawczych. Przynależność do organizacji ideowo-wychowawczych i społecznych stwarzała młodzieży możliwość działania na rzecz szkoły, środowiska, z czasem także uczestnictwo w przemianach, które dokonywały się w społeczeństwie polskim pod koniec lat osiemdziesiątych XX w. Rady pedagogiczne szkół wyznaczały szkolnym organizacjom młodzieżowym, spośród grona nauczycieli – opiekunów, co z przyczyn wychowawczych należy uznać za zasadne. Wątpliwości budziła kwestia samodzielności organizacji na terenie szkoły oraz wartość merytoryczna i wychowawcza podejmowanych działań. Faktem bezdyskusyjnym pozostaje, że młodzież najbardziej interesowało życie kulturalne i sportowe, co jest szczególnie widoczne w kronikach szkolnych, zaś w mniejszym stopniu angażowanie w działania polityczne. Także fakt, iż młodzież nie zawsze utożsamiała się z celami organizacji, do których była masowo zapisywana w swoich szkołach.

We wrześniu 1977 r. Wydział Organizacyjny KW PZPR w Śląsku przygotował *Informację o kadrze etatowej w organizacjach młodzieżowych na terenie województwa śląskiego*, z której dowiadujemy się, że związki młodzieży posiadały 82 etaty pracowników politycznych, w tym 33 w ZSMP, 18 w ZHP i 31 w OHP. Z tej liczby 29 pracowników zatrudnionych było w wojewódzkich instancjach organizacji młodzieżowych, 53 rozmieszczonych było w układzie terytorialnym – na wsi 11, w miastach 42. Zadaniem etatowej kadry aparatu młodzieżowego było wspieranie funkcjonowania szkolnych organizacji młodzieżowych⁵.

⁴ Zob.: Dz.Urz. MOiSzW 1970, nr B-2, poz. 9; Dz.Urz. MOiSzW 1971, nr B-8, poz. 52.

⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN w Warszawie), Wydział Organizacyjny KC PZPR w Warszawie, sygn. nr 2/XII-3955/0, k. 5-6. Informacja o kadrze etatowej w organizacjach

Problemy pracy ideowo-wychowawczej organizacji młodzieżowych pozostawały w kręgu zainteresowania centralnych i wojewódzkich władz partyjnych, a także i samych organizacji. 23 lutego 1981 r. w miejsce dotychczasowej Rady Wojewódzkiej Federacji Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej (FSZMP), funkcjonującej od 1978 r., powołano Wojewódzką Radę Organizacji Młodzieżowych (WROM), do której swój akces zgłosiły: Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP), Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW), Socjalistyczny Związek Studentów Polskich (SZSP), Ochotnicze Hufce Pracy (OHP) i Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP), czyli organizacje działające przede wszystkim w środowisku szkół średnich. Natomiast nowo powstałe – Niezależne Zrzeszenie Studentów (NZS), działające w środowisku studenckim i Związek Młodzieży Demokratycznej (ZMD) z siedzibą przy Miejskim Komitecie Stronnictwa Demokratycznego (SD) w Ustce (wiceprzewodniczącym był uczeń usteckiego LO – Jacek Traczyk), nie określili swojego stanowiska wobec prac w Radzie. Celem WROM było wypracowanie formuły i płaszczyzny współdziałania, jak określono „w imię interesów wszystkich młodych mieszkańców regionu”, a także „stworzenia bazy szkoleniowo-wypoczynkowej, komisji historycznej i ośrodka porad społeczno-prawnych [...], wypracowanie jednolitego programu, który stałby się podstawą dyskusji na zapowiedzianym na przyszły rok Plenum KC PZPR poświęconego problematyce młodego pokolenia”. Pierwszym przewodniczącym WROM został Jerzy Mazurek, wybrany prawie dziesięć miesięcy po powołaniu Rady (listopad 1981 r.). WROM nie przejawiała ożywionej działalności i po wprowadzeniu *stanu wojennego* jej działalność całkowicie zanikła⁶.

W połowie lat osiemdziesiątych XX w., na terenie województwa słupskiego zainteresowanie sprawami młodzieży wykazała Egzekutywa KW PZPR w Słupsku. Specjalne posiedzenie z udziałem przewodniczących związków młodzieży odbyło się w grudniu 1986 r. Zauważono, że „związki młodzieży działają w trudnej sytuacji społeczno-politycznej – czasach apolityczności, braku zaangażowania społecznego, niechęci i braku zdyscyplinowania, co dotyczy nie tylko młodzieży szkolnej, ale wszystkich sfer działania – w takim samym stopniu Partii, organizacji związkowych, stowarzyszeń itd. Organizacje młodzieżowe zostały pozostawione same sobie ze swoim statutem, grupą kadrowych pracowników i wyjątkowo nielicznym aktywem [...]. Brak jest podstawowej bazy do działania organizacji, poza kilkoma pokojami do pracy biurowej żaden ze związków nie dysponuje bazą, w której można organizować życie młodzieżowe (kluby, młodzieżowe centra kultury, placówki rekreacyjne, turystyczne, oświatowe itd.)”⁷.

młodzieżowych na terenie województwa słupskiego przygotowana przez Wydział Organizacyjny KW PZPR w Słupsku, wrzesień 1977 r.

⁶ (zbx), *Nowe forum młodzieży*, „Zbliżenia. Pismo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej” 1981, nr 10 (66), s. 10; (jot), *Młodzi mają wspólne cele. Posiedzenie WROM w Słupsku*, „Głos Pomorza” 1981, nr 234 (9.225), s. 2.

⁷ AIPN Gd., WUSW w Słupsku, materiały dot. oceny polityki kadrowej i społecznej, sygn. nr 06/83, k. 68-71. Informacja dot. opinii w środowisku młodzieżowym po Egzekutywie KW PZPR

Ten przygnębiający obraz funkcjonowania organizacji młodzieżowych nie pasował do kreowanego przez władze centralne obrazu rzeczywistości w Polsce, szczególnie końca lat osiemdziesiątych XX w. Bezspornym pozostaje fakt, iż sytuacja organizacji młodzieżowych uległa radykalnej zmianie dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., kiedy szkoły zaczęły przejmować organizację wypoczynku i rozrywki uczniom, a szkolne organizacje młodzieżowe stopniowo uwalniały się od ideologicznych wpływów i partyjnej kontroli.

Wśród organizacji młodzieżowych, które wywarły największy wpływ na funkcjonowanie szkół i wspieranie procesu wychowawczego na terenie województwa śląskiego, ze względu na liczbę członków, zdobywane nagrody i wyróżnienia, czy też zagospodarowanie czasu wolnego, były – Szkolny Związek Sportowy (SZS), ZHP, ZMP, później ZSMP, LOK, LOP, PCK, OHP, PTTK i inne.

Szkolny Związek Sportowy odgrywał główną rolę w popularyzacji i upowszechnianiu sportu szkolnego w na terenie województwa śląskiego, organizator cyklicznych Igrzysk Młodzieży Szkolnej, Wojewódzkiej Olimpiady Młodzieży dla uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych, obozów szkoleniowo-treningowych oraz wyjazdów reprezentacji województwa na zawody międzywojewódzkie i centralne. Był organizacją o zasięgu krajowym powstałą w 1953 r., która posiadała strukturę wojewódzką z podległymi jej jednostkami w poszczególnych miastach i szkołach. W Śląsku nad działalnością SZS opiekę sprawowali kolejno – założyciel struktur miejskich Józef Maliszewski, następnie – Henryk Jarosiewicz, Jerzy Pereniec, Henryk Rodziewicz, Jerzy Polak i Grzegorz Leśniak, w Człuchowie – Rajmund Szybajło, w Łęborku – Czesław Pajewski, w Sławnie – Mieczysław Śliwiński, zaś w Miastku – Lech Warsiński⁸.

Wśród wydarzeń sportowych rangi krajowej organizowanych przez ZW SZS, były – akcja *Sztafeta Olimpijska Moskwa 80* (1977-1980)⁹, która przebiegała w warunkach szczególnych, z jednej strony – zakrojonych na szeroką skalę przygotowań sportowców i szeregu akcji propagandowych popularyzujących olimpiadę moskiewską, z drugiej – bojkotu olimpiady przez USA i kilkadziesiąt innych państw oraz rosnącej w siłę opozycji antykomunistycznej. Cyklicznymi imprezami sportowymi były akcje masowe, takie jak: Sportowa Zima, Sportowe Wakacje, igrzyska kolonijne, bieg *Ku Słońcu*, Dni Kultury i Sportu Szkolnego, Dni Olimpijczyka, sztafetowe biegi przełajowe czy liga gier zespołowych¹⁰.

w Śląsku poświęconej problemom pracy ideowo-wychowawczej organizacji młodzieżowych z 10 stycznia 1987 r. [opracował: por. Dariusz Tański, ppor. Adam Wróblewski].

⁸ APK OS, zespół: WRN, sygn. nr 27/296/0, k. 193-194. *Upowszechnienie sportu, turystyki rekreacji fizycznej wśród młodzieży woj. śląskiego*, [b.d.]; K. Niekraś, *W szkolnym sporcie*, „Głos Pomorza” 1998, nr 302 (14.357), s. 16.

⁹ bibliotekacyfrowa.eu/*Kronika sportowa ZW TKKF 1975-1989* (dostęp: 29.11.2022).

¹⁰ APK OS, zespół: WRN KWOiK – plany, sprawozdania, problemy 1983-1987, sygn. nr 27/296/0, k. 193-194. *Upowszechnienie sportu, turystyki rekreacji...*

W 1985 r. sport szkolny na terenie województwa słupskiego w ramach systemu organizacyjno-programowego SZS obejmował w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych 171 szkolnych klubów sportowych, zrzeszających 11 tys. członków, co stanowiło 16% ogółu młodzieży. Dwa lata później (1987 r.) zrzeszonych było już 12 tys. członków w 183 szkolnych klubach sportowych, z około 400 sekcjami sportowymi¹¹.

Do najaktywniejszych szkolnych klubów sportowych należały, m.in.: Międzyszkolny Klub Sportowy „Słupia”, „Olimpia” Bytów czy SK „Młodzi” ze Sławna. Warto odnotować ogólnopolski sukces, jaki odnieśli uczniowie Zespołu Szkół Budowlanych w Słupsku w lidze lekkoatletycznej organizowanej przez ZG SZS w roku szkolnym 1990/1991, zajmując IV miejsce w kraju. Dodatkowo należy podkreślić, iż szkoła zajęła w klasyfikacji Miejskiej Olimpiady Młodzieży w Słupsku I miejsce¹².

Za sukces SZS należy też uznać zdobycie przez województwo słupskie pierwszego miejsca w 1997 r. w ogólnopolskiej klasyfikacji za upowszechnianie i masowość sportu dzieci i młodzieży szkolnej. Doceniono organizację Olimpiady Młodzieży, czyli systemu rozgrywek sportowych dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych z całego województwa¹³. W różnych formach i fazach rozgrywek sportu szkolnego na obszarze województwa słupskiego rywalizowało około 200 tys. dzieci i młodzieży, a w finałach wojewódzkich ponad 5 tys. Ten sukces był przede wszystkim zasługą wielu znakomitych nauczycieli wychowania fizycznego, wśród nich, m.in. Jana Stecia ze Słupska, Czesława Pajewskiego z Lęborka, Mieczysława Śliwińskiego ze Sławna, oraz Bernarda Franciszkiewicza z Bytowa¹⁴.

Połowa lat dziewięćdziesiątych XX w. przyniosła zauważalny spadek zainteresowania sportem wśród dzieci i młodzieży, a Kuratorium Oświaty i Wychowania (K OiW) w Słupsku opracowało własny program rozwoju kultury fizycznej, postulując zakładanie klas sportowych o rozszerzonym programie wychowania fizycznego i prowadzenie zajęć z gimnastyki korekcyjnej. Był to jednocześnie koniec ścisłej współpracy ZW SZS i K OiW w Słupsku oraz zmiany formuły działalności, u podłoża leży sprawa finansowania sportu szkolnego.

Związek Harcerstwa Polskiego to organizacja działająca w szkołach i placówkach oświatowych o zasięgu krajowym i tradycjach sięgających II Rzeczypospolitej. Po zakończeniu II wojny światowej, w sposób nieunikniony ZHP znalazł się pod wpływem reżimu komunistycznego, jednak jego działalność w wielu elementach nawiązywała do sprawdzonych metod działalności skautowej, szczególnie na poziomie jednostek podstawowych (drużyn). Zasady postępowania harcerzy wyznaczało *Przyrzeczenie*

¹¹ Tamże, sygn. nr 27/275/0, k. 162. *Korespondencja WRN KWOiK z ZW SZS*.

¹² AS ZS BiKU w Słupsku, zespół: Zespół Szkół Budowlanych w Słupsku (ZSB w Słupsku), *Kronika szkolna*, b.p.; (a), *Sport szkolny*, „Głos Słupski” 1991, nr 33, s. 8.

¹³ T. Martychewicz, *Po I Słupskiej Olimpiadzie Młodzieży. Kluby, szkoły, punkty i duch sportu*, „Zbliżenia. Pismo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej” 1980, nr 24 (28), s. 12.

¹⁴ K. Niekrasz, *W szkolnym sporcie...*, s. 16.

harcerskie i Prawo harcerskie. Stosunkowo największą autonomią ZHP cieszył się od lat sześćdziesiątych XX w. podkreślając w szkołach swoją tożsamość programową i metodyczną. Był to także okres powstawania pierwszych drużyn starszoharcerskich w szkołach średnich, organizowania systematycznych zbiórek drużyn i zastępów, zdobywania stopni i sprawności, tworzenia Izb Harcerskich, organizowania alertów, obozów (Harcerska Akcja Letnia) oraz uczestnictwa w uroczystościach na terenie szkół i miast. Władze oświatowe i dyrekcje szkół kładły jednak nacisk na podporządkowanie aktywności ZHP celom ideowego wychowania młodzieży¹⁵.

Wraz z utworzeniem w 1975 r. województwa śląskiego, z części Chorągwi Koszalińskiej, Gdańskiej i Bydgoskiej, została utworzona Chorągiew Śląska ZHP, która przyjęła za patrona Bolesława Bieruta, a na jej czele stanął pierwszy komendant harcmistrz Sebastian Pewiński¹⁶. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. ZHP był jedną z najliczniejszych organizacji młodzieżowych finansowaną z budżetu państwa, mającą swoje drużyny, szczepy i kręgi instruktorskie w szkołach średnich na terenie całego województwa śląskiego. Okazją do podsumowania i oceny działalności drużyn były cyklicznie organizowane konferencje sprawozdawczo-wyborcze z udziałem przedstawicieli władz politycznych¹⁷.

Konferencja sprawozdawczo-wyborcza hufca śląskiego podsumowująca jego działalność w okresie 1980-1984 odbyła się z udziałem sekretarza KM PZPR – Jerzego Mazurka, przewodniczącego MRN – Józefa Grzelaka, prezydenta Śląska, przewodniczącego Miejskiej Rady Przyjaciół Harcerstwa – Antoniego Bernatowicza i przewodniczącego Rady Miejskiej PRON – Franciszka Garszczyńskiego (pracownika WSP w Śląsku, oraz nauczyciela fizyki w śląskich szkołach średnich). W trakcie konferencji dokonując podsumowania, zauważono w Śląsku „wzrost liczby członków ZHP (2,8 tys.), liczby drużyn (107) i kręgów instruktorskich (7). Spośród 20 szczepów starszoharcerskich najwięcej inicjatywy przejawiają te przy szkołach średnich: w I LO w Śląsku, w Zespole Szkół Medycznych w Śląsku, w ZSE w Śląsku i ZSM w Śląsku. Była to zasługa nauczycieli-instruktorskich [...], którzy za najważniejsze i najpilniejsze zadania na przyszłość uznawali [...], intensyfikację szkolenia drużynowych i wychowania ideowego, umasowienie turystyki, żeglarstwa i sportów obronnych [...], finalizowanie budowy stałej bazy obozowej w Poddąbiu oraz miasteczka ruchu drogowego [...]”¹⁸.

¹⁵ S. Czopowicz, *Szczera wola i zniewolenie. Harcerstwo w Polsce 1945-1980. Zarys problematyki ideowo-wychowawczej*, Warszawa 2010, s. 290-295.

¹⁶ Hm. Sebastian Pewiński (1933-2013) – nauczyciel muzyki, w harcerstwie działał od lat 60. XX w., członek Rady Chorągiewanej Koszalińskiej Chorągwi im. 1-szej Armii Wojska Polskiego, Komendant ZHP Hufca Ziemi Śląskiej, po utworzeniu województwa śląskiego od 1 czerwca 1975 r. pierwszy Komendant ZHP Chorągwi Śląskiej. (Źródło: relacja ustna: J. Barbarowicz, Śląsk 2020).

¹⁷ *Leksykon Harcerstwa*, red. O. Pietkiewicz, Warszawa 1988, s. 430-431.

¹⁸ APK OS, ZSMed. w Śląsku, sygn. nr 27/499/0. *Kronika szkolna Zespołu Szkół Medycznych w Śląsku*, cyt. za: wycinek prasowy z „Głosu Pomorza” 1984, [b.d.].

Drużyny starszoharcerskie miały w nazwie przymiotnik – socjalistyczny, było to zgodne z polityką władz, określających je Harcerską Służbą Polsce Socjalistycznej (HSPS). W szkołach średnich tworzone koedukacyjne drużyny harcerskie (szczepu HSPS), noszące według regulaminu nowy wzór stroju harcerskiego: koszula w kolorze beżowym, spódnica i spodnie w kolorze granatowym, beret typu baskijskiego (bordo, niebieski, zielony, czarny, granatowy) jednolity dla całego szczepu. Uzupełnieniem munduru była czerwona krajka z trzema splotami białymi, pas z klamrą, na której znajdował się napis „ZHP” i wieniec w połowie z liści dębu, w połowie z liści lauru. Mundur instruktorów różnił się kolorem spódnic i spodni (khaki)¹⁹.

Według zachowanej w Archiwum Koszalińskim, Oddział w Słupsku informacji zatytułowanej *Poziom pracy organizacji młodzieżowych w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych województwa słupskiego* na 15 listopada 1986 r. Słupska Chorągiew ZHP liczyła 22 052 członków, z tego 9073 zuchów, 9352 harcerzy, 1442 harcerzy starszych, 744 drużynowych i 448 instruktorów, zrzeszonych w 13 hufcach, w tym jednym miejskim, siedmiu miejsko-gminnych i pięciu gminnych²⁰.

W pracy wychowawczej drużyn starszoharcerskich na terenie szkół średnich województwa słupskiego zauważalne było podejmowanie działań ukazujących „przemiany i osiągnięcia 40-lecia PRL”, „poznanie historii Ziemi Północnych i Zachodnich”, poznanie życia „rówieśników z bratnich krajów” czy zdobywanie odznaki chorągwianej związanej z „bohaterem Chorągwi Bolesławem Bierutem”²¹. Można przyjąć, iż szczególnie starannie dobierano propozycje programowe, szczególnie kładąc nacisk na uczestnictwo harcerzy w akcjach propagandowych i kampaniach politycznych (np. związanych z VIII i IX Zjazdem PZPR, a także organizowaniem spotkań z kandydatami na posłów i delegatami na X Zjazd PZPR).

W 1981 r. powstała przy Komendzie Hufca ZHP w Słupsku Rada Starszyny Harcerskiej, na czele której stanął pedagog i wychowawca młodzieży harcerskiej hm Stanisław Kiejdo²². Celem Rady było wspieranie i pomoc słupskim władzom ZHP

¹⁹ AS V LO im. Z. Herberta w Słupsku, Regulamin mundurów i odznak zuchowych, harcerskich i instruktorskich, Warszawa 1976.

²⁰ APK OS, zespół: KW PZPR w Słupsku, sygn. nr 27/388/1036, k. 17- 21. Komisja Nauki, Oświaty i Kultury KW PZPR w Słupsku (KNOiK KW PZPR w Słupsku). *Plany pracy, protokoły posiedzeń, opinie komisji (1986-1988)*.

²¹ Tamże.

²² Stanisław Kiejdo (1912-1987) – urodził się we wsi Horodyszczce, powiat Oszumiana na Litwie, z wykształcenia pedagog, z harcerstwem związany od 1926 r., uczestnik tajnego nauczania, działał w ruchu oporu („Szare Szeregi”), w czasie II wojny światowej zesłany do ZSRR (Astrachan), po powrocie do kraju, w 1948 r. przybył do Słupska, nauczyciel i dyrektor SP nr 4 w Słupsku, w latach 50-tych XX w. odmawiał wstąpienia do PZPR, członek ZNP, inwigilowany przez SB, członek rady Chorągwi Słupskiej ZHP (1980-1984), przewodniczący Komisji Historycznej Chorągwi Słupskiej ZHP, odznaczony m.in.: Złotym Krzyżem Zasługi (1956), Krzyżem Zasługi dla

w szkoleniu kadry instruktorskiej. Po wprowadzeniu stanu wojennego działalność Rady zawieszono²³.

Środowisko ZHP podobnie, jak wiele innych organizacji młodzieżowych było rozpoznawane przez Służbę Bezpieczeństwa (SB). Z materiału archiwalnego zgromadzonego w AIPN, Oddział w Gdańsku, dowiadujemy się, że o sytuacji w środowisku harcerzy, ale także i innych organizacji młodzieżowych, w latach 1985-1986 donosili: t.w. ps. „Wiesław”, t.w. ps. „Wojtowicz” (środowisko ZMW), t.w. ps. „Kozłowski”, t.w. ps. „Zofia” i t.w. ps. „Krystyna”. Na podstawie notatek służbowych t.w. – ppłk Jerzy Dyszyński charakteryzując sytuację w Komendzie Chorągwi ZHP, tak pisał do Naczelnika Wydziału i Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW) w Warszawie 17 stycznia 1985 r.: „Ogniwa ZHP przeżywają obecnie okres słabości do tego stopnia, że występują permanentne braki w obsadzie etatowej Komendy Chorągwi ZHP, Komend Hufca w Słupsku, Człuchowie i Lęborku. Duże braki w obsadzie drużyn i szczepliów harcerskich [...]. Libacje alkoholowe w KCH ZHP organizowane przez [...] Zastępcę Komendanta Chorągwi ZHP i [...] kwatermistrza ZHP [...], kradzieże sprzętu przez [...], nasilająca się penetracja szeregów ZHP przez klerykalizm, prezentowanie postaw religianckich przez pracowników niższych ogniw ZHP [...]. Fałszowanie zaświadczeń walutowych oraz nieprawidłowości w gospodarowaniu talonami paliwowymi w ZW ZSMP i KCH ZHP [...]”²⁴.

Wydział III WUSW w Słupsku w ramach działań operacyjnych t.w. pozyskał także informacje pozwalające na dokonanie oceny sytuacji w Komendzie Chorągwi ZHP oraz o stanie harcerstwa w szkołach na terenie województwa słupskiego, w przededniu VIII Zjazdu tej organizacji (Warszawa, 28-31 marca 1985 r.). Z pisma kierowanego do Naczelnika Wydziału i Departamentu III MSW w Warszawie dowiadujemy się, że „w okresie ostatnich czterech lat stan zorganizowania młodzieży w ZHP uległ systematycznemu zmniejszeniu, spadło również zainteresowanie młodzieży i kadry nauczycielskiej realizacją programu tej organizacji. W wielu szkołach na terenie województwa słupskiego, gdzie poprzednio dobrze pracowały ogniwa harcerskie brak obecnie struktur związku. Władze harcerskie mają znaczne trudności ze znalezieniem nauczycieli chętnych do pracy w charakterze komendantów szczepliów i drużynowych. Wiąże się

ZHP (1975), Medalem Tysiąclecia (1966), Medalem za udział w Wojnie Obronnej 1939 (1978), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1981), Medalem za Zasługi dla Miasta Słupska (1978), od 30 listopada 2005 r. uchwałą nr L/5628/05 Rady Miejskiej w Słupsku jednemu z rond przy zbiegu ulic Poznańskiej i Słonecznej nadano imię hm. Stanisława Kiejdo, pochowany na słupskim cmentarzu. (Źródło: relacja ustna: J. Barbarowicz, Słupsk 2020; szerzej na ten temat: A. Obecny, *Stanisław Kiejdo*, „Moje Miasto” nr 9 (286), s. 6-7).

²³ Relacja ustna: J. Barbarowicz, Słupsk 2020.

²⁴ AIPN Gd., zespół: WUSW w Słupsku (1983-1990). Informacje dot. fałszowania statystyki w Zarządzie Wojewódzkim ZSMP w Słupsku w 1985 r., sygn. nr 06/83, k. 66-67. Pismo nr OE-III-0099/85 Naczelnika Wydziału III WUSW w Słupsku ppłk Jerzego Dyszyńskiego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z 17 stycznia 1985 r.

to ze zlikwidowaniem dla funkcyjnych harcerskich kilkugodzinnej zniżki z pensum tygodniowego zajęć. Obecnie funkcje szeregowych są społeczne, co przy strukturze i poziomie płac nauczycielskich powoduje permanentne trudności w znalezieniu chętnych do pracy funkcyjnej w ZHP [...]. Kadra etatowa to przeważnie ludzie młodzi, ze średnim wykształceniem, bez przygotowania politycznego, merytorycznego i metodycznego do pracy w ZHP [...]. Przypadkowość w doborze kadry znalazła swoje odzwierciedlenie w poziomie pracy, ale i przypadkach nadużyć gospodarczych [zob.: AIPN Gd., *Sprawa operacyjnego sprawdzenia „Grabarze”*, 1983 r.]²⁵.

W ocenie postaw społeczno-politycznych delegatów na VIII Zjazd ZHP działania operacyjne t.w. pozwoliły na sformułowanie następującego wniosku – „reprezentowane przez nich poglądy nie odbiegają od dotychczasowej linii politycznej ZHP. Słupscy delegaci nie będą popierali tendencji do zmiany struktur ZHP w kierunku apolityczności organizacji i zmiany tekstu przyrzeczenia harcerskiego”²⁶.

Po 1985 r. nastąpił spadek ilościowy wśród członków ZHP, a drużyny starszoharcerskie w szkołach średnich skupiały się na czynnym udziale w Olimpiadzie Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym oraz Olimpiadzie Wiedzy Filozoficznej²⁷. Ważnym elementem działalności drużyn było zdobywanie sprawności, stopni starszoharcerskich, organizacja obozów, a także praca na rzecz środowiska lokalnego²⁸.

Po upadku reżimu komunistycznego w 1989 r. w harcerstwie pojawiły się dwa trendy. Pierwszy – odbudowa harcerstwa w oparciu o wewnętrzną zmianę samego ZHP i drugi, dużo mniejszy, zakładający odbudowę harcerstwa w oparciu o zupełnie nową organizację – Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej (ZHR), która uznawała ZHP za organizację komunistyczną. Znacznemu ograniczeniu uległa działalność ZHP na terenie szkół województwa słupskiego, a także zmianie uległy zasady i formy finansowania tej organizacji. W oparciu o podpisane w 1989 r. porozumienie Rady Naczelnej ZHP z MEN – ZHP otrzymywał dotację zadaniową, przeznaczoną na wybrane zadania, np. na przeprowadzenie Harcerskiej Akcji Letniej²⁹.

O współdziałaniu władz oświatowych i ZHP na terenie województwa słupskiego świadczy list Naczelnika ZHP hm. Ryszarda Paćławskiego do Kuratora Oświaty

²⁵ Tamże, sygn. nr 06/83, k. 11-15. Pismo nr OE-III-0399/85 Naczelnika Wydziału III WUSW w Słupsku ppłk Jerzego Dyszyńskiego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z 18 marca 1985 r.

²⁶ Tamże.

²⁷ APK OS, zespół: KW PZPR w Słupsku, sygn. nr 27/388/1036, k. 17-21. KNOiK KW PZPR w Słupsku. *Plany pracy, protokoły posiedzeń, opinie komisji (1986-1988)*.

²⁸ Archiwum prywatne autora, materiały broszurowe (powielane) kolportowane przez Chorągiew Środkowopomorską ZHP [b.m.; b.r.].

²⁹ W 1993 r. nastąpiło połączenie Chorągwi Słupskiej i Koszalińskiej ZHP w Chorągiew Środkowopomorską z siedzibą komendy w Słupsku, na czele której stanął hm. Jerzy Barbarowicz, a jego zastępcami byli hm. Tomasz Katafiasz i hm. Jadwiga Szypryt. (Źródło: relacja ustna: J. Barbarowicz, Słupsk 2020).

w Słupsku z czerwca 1995 r., w którym władze ZHP podziękowały za pomoc i opiekę nad drużynami w szkołach i placówkach, a także poinformowały o Nadzwyczajnym Zjeździe ZHP i jego ustaleniach, w kontekście zmian w dalszej działalności. W liście czytamy: „Zmiany wynikają z chęci pełnego dostosowania się do zasad skautingu, który w swym celu zakłada przecież dążenie do pełnego fizycznego, społecznego, intelektualnego i duchowego rozwoju jednostki. Tym, co nas łączy w skautingu jest, bowiem m.in. wspólna akceptacja nadrzędności i podstawowego znaczenia duchowych wartości życia, uznawanie wyższości zasady „być” nad zasadą „mieć”. Służbę Bogu rozumiemy tak, jak jest ona definiowana w Konstytucji Światowej Organizacji Ruchu Skautowego (ang. *World Organization of the Scout Movement*). Wiąże się ona z akceptacją wszelkich naczelnych wartości duchowych, takich jak: Prawda, Dobro, Sprawiedliwość czy Piękno. Jednocześnie w Statucie naszym podkreślono, że ZHP jest organizacją otwartą bez względu na rasę, pochodzenie czy wyznanie. Dokonane zmiany potwierdzają, że system wartości duchowych uznaje się za sprawę osobistą każdego członka Związku”³⁰.

Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP) był młodzieżową organizacją o charakterze ideowo-wychowawczym ściśle współpracującą i bazującą na programie PZPR, która powstała w wyniku zjednoczenia ruchu młodzieżowego w 1976 r. ZSMP utworzono z połączenia Związku Młodzieży Socjalistycznej (ZMS), Związku Młodzieży Wiejskiej (ZMW) i Socjalistycznego Związku Młodzieży Wojskowej (SZMW). Skupiał młodzież w wieku 15-35 lat i działał do 1989 r. we wszystkich środowiskach młodzieżowych, w tym w szkołach średnich. Działalność ZSMP obejmowała takie dziedziny jak: turystyka, sport, organizowanie szkoleń służących upowszechnianiu polityki partii i kursów zawodowych czy prowadzenie kół zainteresowań i klubów turystycznych, np. Kluby Turystyki Rowerowej, Kluby Turystyki Pieszej i inne. Ponadto ZSMP był organizatorem olimpiad przedmiotowych (Turniej Wiedzy i Umiejętności Budowlanych, Olimpiada Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym), w których laureaci na szczeblu centralnym otrzymywali bez egzaminu wstępny indeksy na studia, a także prowadziło własne Biuro Turystyki Młodzieżowej „Juventur”³¹.

Podstawowym kierunkiem działalności ZSMP w latach 1976-1980 pozostawało „wzbogacenie wiedzy ideowo-politycznej członków, zaznajomienie młodzieży z programem i polityką PZPR, mobilizowanie młodzieży pracującej do wykonywania

³⁰ Pismo naczelnika ZHP nr 95/2309/NP do Kuratora Oświaty w Słupsku z 20 czerwca 1995 r., „Informator Oświatowy. Biuletyn KO i ODN w Słupsku” 1995, nr 5-6 (39-40), s. 10; ZHP był członkiem założycielem WOSM w latach 1920–1949 i ponownie od 1996 r. Źródło: www.scout.org.where-we-work/scouting-worldwide (National Scout Organizations, World Organization of the Scout Movement), (dostęp: 29.11.2022).

³¹ J. Kornaś, *10-lecie ZSMP (1976-1986)*, Warszawa 1986, s. 10-14; G. Nowacki, *Historia i terażniejszość polskiego ruchu młodzieżowego w świadomości młodego pokolenia*, [w:] *Młodzież i związki młodzieży w czterdziestoleciu Polski Ludowej*, red. J. Bogusz, G. Nowacki, Warszawa 1987, s. 272.

i przekraczanie ambitnych zadań społeczno-gospodarczych [...], podnoszenie wiedzy i kwalifikacji młodzieży sprzyjającej osiągnięciu przez nią mistrzostwa w obranym zawodzie [...], organizowanie młodzieży do aktywnego udziału w sporcie i turystyce, wychowanie patriotyczno-obronne [...], twórcze uczestnictwo w rozwiązywaniu najważniejszych spraw młodego pokolenia”³².

Uważano, że ZSMP pomimo pewnych niedomagań, spełniało ważną rolę we wpajaniu wartości ideologii komunistycznej, patriotyzmu i internacjonalizmu oraz kształtowania wrażliwości moralnej wśród młodzieży. W szkołach średnich na terenie województwa śląskiego organizacja ZSMP starała się bezpośrednio oddziaływać wychowawczo, stosując różnorodne formy, począwszy od szkoleń, spotkań z aktywnym partyjnym i politycznym, czytania i kolportowania prasy, pisania listów do młodzieży z bratnich krajów socjalistycznych czy udziału w zorganizowanym wypoczynku i propagandowych czynach społecznych³³.

Na koniec 1979 r. wojewódzka organizacja ZSMP liczyła 31 301 członków, którzy działali w 776 kołach. Ponad 5 tys. członków ZSMP należało do PZPR, prawo rekomendacji do partii posiadało 178 kół działających na terenie całego województwa, a w powszechnym szkoleniu ideowo-politycznym uczestniczyło ok. 12 tys. członków tej organizacji³⁴. Można przyjąć, iż na terenie województwa śląskiego organizacja ZSMP średnio liczyła – od ok. 20 tys. członków w 1976 r., do ok. 15 tys. w roku 1986, z wyraźną tendencją spadkową w kolejnych latach. Koła ZSMP do 1980 r. działały prawie we wszystkich szkołach średnich i placówkach oświatowych na terenie województwa śląskiego, o czym świadczą najczęściej zachowane w szkołach kroniki tej organizacji. Opiekunami kół z ramienia rad pedagogicznych byli nauczyciele – członkowie partii. Najbardziej aktywne szkolne organizacje ZSMP były na terenie Sławna, Człuchowa, Miastka i Śląska. Struktury szkolne ZSMP nie istniały w trzech szkołach – Zespole Szkół Ogólnokształcących w Bytowie i Lęborku oraz Zespole Szkół Rolniczych w Lęborku³⁵.

Strajki w sierpniu 1980 r. na Wybrzeżu, konflikt społeczno-polityczny i pogarszająca się sytuacja gospodarcza kraju, uwidoczniała całkowite niezrozumienie przez ZSMP sytuacji państwa i młodzieży oraz ukazała postrzeganie Związku, jako instrumentu władzy. Pośród członków ZSMP wystąpiło przekonanie o manipulacji organizacją, zaniku inicjatywy społecznej, utracie autorytetu w środowisku młodzieżowym oraz kryzysie ideowo-politycznym³⁶. Sztywne trzymanie się przez władze krajowe ZSMP radzieckiego modelu funkcjonowania organizacji oraz ciągle dominującą rolę

³² *Dokumenty i materiały. I Krajowy Zjazd ZSMP 28-29 kwietnia 1976 r.*, Warszawa 1978, s. 21.

³³ APK OS, zespół: KO w Śląsku 1975-1998, sygn. nr 27/578/1/41, *Miejsce i rola ZSMP w życiu społeczno-gospodarczym w latach 1980-1983* (broszura), b.p.

³⁴ (zbx), *Zadania młodych*, „Zbliżenia. Tygodnik Zjednoczonej Partii Robotniczej” 1979, nr 4 (4), s. 3.

³⁵ APK OS, zespół: KW PZPR w Śląsku, sygn. nr 27/388/1036, k. 81, KNOiK KW PZPR w Śląsku. *Plany pracy, protokoły...*

³⁶ J. Kornaś, *10-lecie ZSMP...*, s. 13-14.

aparatu etatowego PZPR w kreowaniu kierunków działalności, spowodowało masowe odchodzenie z organizacji. Próba wyjścia z kryzysu miały być organizowane konferencje sprawozdawczo-wyborcze i zjazd krajowy delegatów reprezentujących ogół członków. Tematyka spotkań dotyczyła „nakreślenia programu działania, który uwiarygodni Związek w oczach jego członków jak i nie zrzeszonej młodzieży i uczyni ZSMP faktycznym rzecznikiem interesów młodych [...]. Mówiono także o potrzebie aktywizacji „papierowych” kół i członków oraz upowszechnieniu pryncypialnych, zaangażowanych przekonań i postaw [...]”³⁷.

Alternatywą dla młodzieży było zrzeszanie się w niezależnych organizacjach opozycyjnych, działalność których brutalnie przerwało wprowadzenie stanu wojennego i legalne funkcjonowanie tylko tych organizacji młodzieżowych, którym władze komunistyczne przypisały rolę trzonu w budowaniu socjalistycznego modelu ruchu młodzieżowego (ZSMP, ZMW i ZHP)³⁸.

W grudniu 1982 r. przedstawiciele oficjalnych organizacji młodzieżowych podpisali *Deklarację zasad współpracy socjalistycznych związków młodzieży* dążąc do integracji środowisk młodzieżowych. W myśl założeń *Deklaracji* na terenie województwa śląskiego ZSMP podejmowało działania zmierzające do powiększenia szeregów organizacji i próbę rozliczenia z przeszłością. Powyższe znalazło odzwierciedlenie w broszurze rozesłanej do szkół średnich na terenie województwa śląskiego, przez Zarząd Wojewódzki ZSMP w Śląsku, zatytułowanej „Miejsce i rola ZSMP w życiu społeczno-gospodarczym w latach 1980-1983”³⁹. W tym obszernym dokumencie, napisanym „nowomową”, z szeregiem zbitek słownych, w celu wywołania określonego nastawienia do wybranych spraw czytamy: „Sierpniowy protest w ocenie młodzieży był żywiołową reakcją narodu spychanego przez wiele lat w ślepią ulicę konformizmu i konsumpcji, buntem przeciwko wszechogarniającemu kłamstwu, ograniczeniom demokracji i nachalnemu fałszowaniu rzeczywistości [...]. Kraj jest w dramatycznym położeniu. Mnożą się niewygody życiowe spowodowane załamaniem gospodarki. Na każdym kroku widzimy jak głębokie moralne i polityczne są koszty obecnego kryzysu [...]. Z oceny sytuacji w kraju i miejsca młodzieży w przemianach społecznych wynikają szczegółowe zadania pracy ideowo-wychowawczej Związku [...]. ZSMP chce być partnerem w stosunku do Partii [...]”⁴⁰.

³⁷ J. Lissowski, *Być faktycznym rzecznikiem młodzieży. Z obrad Miejskiej Konferencji ZSMP*, „Głos Pomorza” 1981, nr 200 (9.191), s. 11; szerzej na ten temat: Choćby w oczy ciął wiatr. Rozmowa z przewodniczącym ZG ZSMP, Jerzym Jaskiernią, „Głos Pomorza” 1981, nr 203 (9.194), s. 5.

³⁸ B. Hillebrandt, *Doświadczenia historyczne pracy partii z młodzieżą w czterdziestoleciu Polski Ludowej*, [w:] *Młodzież i związki młodzieży...*, s. 12.

³⁹ APK OS, zespół: KO w Śląsku 1975-1998, sygn. nr 27/578/1/41, b.p., *Miejsce i rola ZSMP w życiu społeczno-gospodarczym w latach 1980-1983* (broszura).

⁴⁰ Tamże, sygn. nr 27/578/1/41, b.p., *Miejsce i rola ZSMP w życiu społeczno-gospodarczym...*; Zob.: K. Janik, *Ruch młodzieżowy u progu lat osiemdziesiątych*, Warszawa 1985, s. 60-65.

W warunkach odnowy życia społeczno-gospodarczego i politycznego kraju, do końca lat osiemdziesiątych XX w., organizacja ZSMP, w tym koła szkolne, sporo energii poświęciły wdrażaniu nowych obowiązków organizacji wobec polskiej młodzieży, działaniom socjalnym (np. problematyce mieszkań), kulturalnym i sportowo-turystycznym, nie zapominając jednocześnie o działalności ideowo-wychowawczej, zmierzającej do nadania nowych form działalności ideologicznej i politycznej w wychowaniu młodzieży. Szkolne koła ZSMP mobilizowały uczniów do nauki, współorganizowały zajęcia pozalekcyjne, rozwijały pomoc koleżeńską oraz współzawodnictwo („Wzorowy uczeń i aktywista”, „Przodujący uczeń w zawodzie”). Starano się mocno osadzać ZSMP w środowisku młodzieży szkolnej, mimo niesprzyjających okoliczności i niechęci ze strony wielu nauczycieli. Najbardziej trudno dostępne dla ZSMP było środowisko młodzieży liceów ogólnokształcących, gdzie stopień zorganizowania utrzymywał się na niskim poziomie⁴¹.

Jedną z ciekawszych form aktywności ZSMP na terenie województwa słupskiego była działalność Słupskiego Klubu Młodych Pisarzy, organizatora w 1986 r. Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego „Pokój”, a także cyklicznych spotkań w środowisku młodzieży robotniczej, wiejskiej, akademickiej i szkolnej, dotyczących „propagowania programu PZPR, reform gospodarczych, atrakcyjności marksizmu jako teorii społecznej czy walki o pokój”⁴².

Do statystyk obrazujących liczbę członków ZSMP w województwie słupskim, szczególnie w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX w. należy podchodzić z pewną dozą rezerwy. W AIPN, Oddział w Gdańsku znajdują się obszernie materiały archiwalne dotyczące fałszowania statystyki członkowskiej w ZW ZSMP w Słupsku w 1985 r., a także informacje dotyczące wyłudzenia nienależnego przydziału dewiz na wyjazdy w ramach zagranicznych Ochotniczych Hufców Pracy. Służba Bezpieczeństwa Wydziału III WUSW w Słupsku weszła w posiadanie informacji wskazujących na poważne nieprawidłowości w funkcjonowaniu ZW ZSMP w Słupsku w styczniu 1985 r. (IPN Gd., *Sprawa operacyjnego sprawdzenia „Statystyka”*)⁴³. W dwóch pismach – do I Sekretarza KW PZPR w Słupsku z 14 stycznia 1985 r. (nr 99/85) oraz do Szefa WUSW w Słupsku z 14 lutego 1985 r. (nr 168/85) – Naczelnik Wydziału III WUSW w Słupsku ppłk Jerzy Dyszyński, na podstawie opracowania ppor. Adama Wróblewskiego informował, że „szacunkowa liczba członków jest zawyżona o 6 tys. osób, znaczne zawyżenia liczby członków ZSMP występują w instancjach: słupskiej, lęborskiej, człuchowskiej, bytowskiej [...], wiele struktur ZSMP w województwie

⁴¹ J. Kornaś, *10-lecie ZSMP...*, s. 21.

⁴² APK OS, zespół: KW PZPR w Słupsku, sygn. nr 27/388/1036, k. 29, KNOiK KW PZPR w Słupsku. *Plany pracy, protokoły...*

⁴³ AIPN Gd., WUSW w Słupsku (1983-1990). Informacje dot. fałszowania statystyki w Zarządzie Wojewódzkim ZSMP w Słupsku w 1985 r., sygn. nr 06/83, k. 14-15. *Pismo nr OE-III-0099/85 Naczelnika Wydziału III WUSW w Słupsku ppłk Jerzego Dyszyńskiego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie z 17 stycznia 1985 r.*

śląskim istnieje tylko formalnie [...]. Z analizy posiadanych wieloźródłowych, wiarygodnych i potwierdzonych informacji operacyjnych wynika, że praktyka fałszowania ewidencji członkowskiej w ZW ZSMP ma tradycję kilkuletnią, jednakże w ostatnich dwóch latach można mówić o dużej skali tego zjawiska [...]. Podejmowane próby przecięcia opisywanych nieprawidłowości w ZW ZSMP poprzez KW PZPR w Śląsku [...] nie przyniosły rezultatu”⁴⁴.

Po roku 1990 działalność i struktury wojewódzkie ZSMP na terenie województwa śląskiego stopniowo zanikają.

W latach 1975-1998 na terenie województwa śląskiego w większości szkół średnich prowadzone były Szkolne Kluby Turystyczno-Krajoznawcze PTTK. Ich największy rozwój przypada na połowę lat osiemdziesiątych XX w. Wówczas, w 1985 r., takich klubów było – 103, z liczbą – 3569 zrzeszonych członków spośród dzieci i młodzieży uczącej się. Najmniej klubów funkcjonowało w latach dziewięćdziesiątych XX w. W 1991 r. liczba członków spadła do 564 i na podobnym poziomie utrzymywała się do końca istnienia województwa śląskiego⁴⁵.

Skolne Kluby PTTK organizowały szereg imprez i wycieczek o charakterze krajoznawczym, upowszechniano turystykę pieszą, rowerową, kajakową. Do najbardziej znanych i popularnych imprez o charakterze turystycznym organizowanych na terenie województwa śląskiego w latach 1975-1998 z udziałem młodzieży szkół średnich należały: Międzywojewódzki Rajd Turystyczny Szlakiem Miejsc Walki i Męczeństwa w Czarnem, cykliczne Rajdy Jesienne po Lasku Południowym w Śląsku organizowane dla placówek oświatowy miasta i powiatu czy udział w konkursach zachęcających młodzież do uprawiania turystyki szkolnej i kwalifikowanej. Konkursy organizowane były pod patronatem, m.in.: MENiS, PTSM i redakcji popularnego miesięcznika „Poznaj swój kraj”. Odbywały się etapami – od szkolnego do ogólnopolskiego. Podstawowa działalność turystyczna w szkołach koncentrowała się jednak na krajoznawstwie i edukacji regionalnej⁴⁶.

Ochotnicze Hufce Pracy (OHP) będące organizacją młodzieżową powstały 13 czerwca 1958 r., na podstawie uchwały Rady Ministrów Nr 201/58. W swojej działalności OHP nawiązywały do tradycji wcześniejszych Junackich Hufców Pracy, które zostały powołane do życia dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego z 22 września 1936 r. OHP stwarzały na terenie szkół i placówek oświatowych uczniom możliwość doskonalenia umiejętności zawodowych, zapoznania się z organizacją pracy w zakładach produkcyjnych oraz zarobkowania poprzez korzystanie z oferowanych przez szkolne komendy różnych form zatrudnienia, w tym wyjazdy zagraniczne do

⁴⁴ Tamże, sygn. nr 06/83, b.p. Pismo nr 168/85 Naczelnika Wydziału III WUSW w Śląsku ppłk Jerzego Dyszyńskiego.

⁴⁵ APK OS, zespół: WRN Śląsk, sygn. nr 27/271/0, k. 98-99, KWOiK WRN w Śląsku. *Sprawozdania i protokoły z 1978 r.*

⁴⁶ Tamże, zespół: WRN Śląsk, sygn. nr 27/271/0, k. 98-99, KWOiK WRN w Śląsku. *Sprawozdania i protokoły z 1978 r.*; zob.: „Powiat Śląski” 2009, nr 8-9.

tw. Krajów Demokracji Ludowej. Pod koniec lat siedemdziesiątych XX w. komendy szkolne OHP realizowały szczególnie popularną akcją ph. „Lato z OHP”. Młodzież skupiała się na realizacji zadań produkcyjnych i społecznych w takich działach gospodarki, jak budownictwo, rolnictwo, leśnictwo oraz sezonowej pracy w ośrodkach wczasowo-turystycznych Środkowego Wybrzeża. Wśród wyróżniających się szkolnych komend OHP znalazły się te z Liceum Ekonomicznego w Słupsku, Technikum Mechanicznego w Słupsku i Liceum Ogólnokształcącego w Ustce⁴⁷. W latach osiemdziesiątych XX w. dyrektorzy szkół średnich, na mocy porozumień z komendantami wojewódzkimi OHP, włączali szkolne komendy OHP w realizację głównych kierunków i zadań w pracy wychowawczej w oparciu o „Wytyczne w sprawie zasad funkcjonowania OHP w szkołach ponadpodstawowych” stanowiących załącznik nr 1/II/50/25/83 do zarządzenia MOiW z 31 stycznia 1983 roku⁴⁸.

Komendy szkolne OHP „pozyskiwały oferty zakładów pracy w sprawie śródrocznego i wakacyjnego zatrudnienia młodzieży [...], stymulowały w procesie organizowania i działalności hufców poczucie odpowiedzialności ich uczestników za realizację powierzonych zadań gospodarczych oraz przedsięwzięć kulturalno-wychowawczych [...], rozwijały samorządność uczniowską i realizację zadań wynikających z planów pracy oraz współdziałania z dyrekcją szkoły w zakresie organizowania praktyk produkcyjnych (dotyczy komend szkolnych w liceach ogólnokształcących)”⁴⁹.

W kronikach szkolnych wielokrotnie znajdziemy odnotowaną działalność szkolnych komend OHP, szczególnie w latach osiemdziesiątych XX w., gdy występowała niekorzystna sytuacja na młodzieżowym rynku pracy, a liczba młodzieży zainteresowanej udziałem w hufcach wakacyjnych – szczególnie wyjazdowych, w wielu przypadkach była znacznie wyższa od liczby zgromadzonych ofert zakładów pracy na terenie województwa słupskiego. Szkolne komendy OHP funkcjonowały prawie w każdej szkole średniej, jednak ich zaangażowanie w realizacji zadań było zróżnicowane⁵⁰.

Po 1989 r. w działalności szkolnych komend OHP nastąpiły istotne zmiany organizacyjne, wynikające z sytuacji politycznej i gospodarczej kraju, przeprowadzone w oparciu o ustawy – z 7 września 1991 r. o *systemie oświaty* (Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425) oraz z 16 października 1991 r. o *zatrudnieniu i bezrobociu* (Dz.U. 1991, nr 106, poz. 457). Także na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 8 września 1992 r. w *sprawie zasad funkcjonowania hufców* (Dz.U. 1992, nr 69, poz. 347). OHP docenił

⁴⁷ AS ZSE w Słupsku, *Kronika szkolna*, b.p.

⁴⁸ APK OS, zespół: KO w Słupsku 1975-1998, sygn. nr 27/578/1/41, *Wytyczne do działalności komend szkolnych Ochotniczych Hufców Pracy w roku szkolnym 1987/1988* (broшура), Warszawa 1987; Dz.Urz. Min. Ośw. i Wych. 1983, nr 9, poz. 61.

⁴⁹ Cyt. za: *Wytyczne do działalności komend szkolnych Ochotniczych Hufców Pracy w roku szkolnym 1987/1988*, załącznik nr 1 do zarządzenia nr 31 Komendanta Głównego OHP z 22 kwietnia 1987 r., Warszawa 1987.

⁵⁰ AS ZSE w Słupsku, *Kronika szkolna 1987 r.*, na podstawie wycinka prasowego: *Bilans Lata OHP 1987*, „Głos Pomorza” 1987, b.p.

rząd premiera Tadeusza Mazowieckiego uznając organizację za potrzebną i ważną dla państwa, co otworzyło możliwość podpisania w latach dziewięćdziesiątych XX w. przez Komendanta Głównego OHP szeregu porozumień o współpracy z władzami oświatowymi (dotyczących funkcjonowania OHP oraz procesu kształcenia zawodowego i wychowania młodzieży), wspierającymi proces wychowawczy w szkołach.

Liga Ochrony Przyrody (LOP) to organizacja posiadająca ogromny dorobek i tradycje. Należy do najstarszych organizacji ekologicznych w naszym kraju, powstała w 1925 r. z inicjatywy prof. Adama Wodiczki. Jednym z najważniejszych celów tej organizacji pozostawało prowadzenie działalności edukacyjnej w sferze ochrony przyrody i świadomości ekologicznej oraz szeroko rozumiane kształtowanie pozytywnego stosunku społeczeństwa do środowiska przyrodniczego.

Początki działalności LOP na Ziemi Śląskiej datuje się od 1953 r. Pierwsze koła LOP powstały w Sławnie i w powiecie sławieńskim z inicjatywy nauczycielki Stefanii Figlarowiczowej, w Technikum Leśnym w Warcinie, propagatorem był Henryk Kółowski w Śląsku – nauczycielki biologii Wanda Gajzlerowa i Irena Sułkowa oraz w liceum miasteczkim, gdzie zajęcia koordynował nauczyciel Paweł Trampnau⁵¹.

W 1975 r. powstał w Śląsku ZW LOP, którego prezesami byli kolejno: Anatol Czerwiakowski (1975-1977), Jerzy Przybyła (1977-1981), Zenon Wolski (1986-1990), dr inż. Józef Cieplik (1981-1986). W szczytowym okresie swego rozwoju w 1986 r., LOP w województwie śląskim liczyła 2087 członków dorosłych, 13 759 młodzieży i 106 członków zbiorowych, a za największy sukces w tym okresie należy uznać zdobycie drugiego i trzykrotnie z rzędu pierwszego miejsca w konkursie na najlepsze w kraju szkolne Koło LOP przez LO w Bytowie, prowadzone przez nauczyciela Edwarda Galusa⁵².

Szkolne koła LOP skupiały się na organizowaniu odczytów, pogadanek, zajęć terenowych i wycieczek dla uczniów, projekcji filmów przyrodniczych, wystaw, a także na wysadzaniu krzewów czy pielęgnowaniu przyszkolnych zieleńców. LOP była również organizatorem Olimpiady Wiedzy Ekologicznej dla uczniów szkół średnich organizowanej od 1985 r.

W latach dziewięćdziesiątych XX w. intensywność działań LOP na terenie województwa śląskiego znacznie osłabła, ograniczając się do organizowania popularnych wśród młodzieży konkursów przyrodniczych i przeprowadzania eliminacji Olimpiady Wiedzy Ekologicznej. Zmniejszyła się też liczba kół i członków. W 1992 r. w województwie śląskim należało do LOP – 1060 osób dorosłych i 6873 młodzieży. Członkami było 13 kół dorosłych i 112 kół młodzieżowych (szkolnych)⁵³.

⁵¹ J. Cieplik, *Związła historia działalności Stowarzyszenia Liga Ochrony Przyrody na Ziemi Śląskiej*, [w:] „*Biuletyn*” 65 lat istnienia Ligi Ochrony Przyrody, Śląsk 1993, nr 1, s. 8-13.

⁵² Tamże.

⁵³ Tamże, s. 8-13; tenże, *Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności Liga Ochrony Przyrody na Ziemi Śląskiej (1975-1988)*, „Zeszyty Informacyjne Wojewódzkiego Komitetu Ligi Ochrony Przyrody”.

W szkołach na terenie województwa słupskiego w latach 1975-1998 działał Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW), który był organizatorem olimpiad tematycznych: Olimpiady Młodych Producentów Rolnych, Olimpiady Wiedzy o Wsi, a także masowych imprez turystycznych i kulturalnych. Organizacja skupiała głównie młodzież wiejską, najaktywniej działając w środowisku szkół rolniczych⁵⁴. Zarząd Wojewódzki ZMW w 1986 r. wykazywał w sprawozdaniu do KW PZPR w Słupsku 15 szkolnych kół, zrzeszających ok. 400 członków. Do wyróżniających się działalnością należały szkolne koła ZMW w ZSR w Lęborku, ZSR w Słupsku oraz ZSER w Bytowie i ZSL w Warcinie⁵⁵.

Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej (TPPR), ze względów ideologicznych, zajmowało ważne miejsce jako organizacja służąca „umacnianiu przyjaźni polsko-radzieckiej w środowisku szkolnym”, posiadało szkolne koła TPPR w „prawie wszystkich średnich szkołach na terenie województwa słupskiego”⁵⁶. Powyższe twierdzenie z dokumentu KW PZPR w Słupsku nie do końca znajduje, zdaniem autora, odzwierciedlenie w zachowanej dokumentacji źródłowej w archiwach szkolnych, np. w protokołach Rad Pedagogicznych, sprawozdaniach z działalności wychowawczej szkół czy kronikach szkolnych.

Pierwsze koła TPPR organizowano już w 1945 r. w powiecie słupskim, bytowskim i człuchowskim. W 1960 r. w Słupsku powstał Młodzieżowy Klub Miłośników Języka Rosyjskiego i Filmu Radzieckiego, w 1971 r. odbył się Ogólnopolski Zlot Aktywistów szkolnych kół TPPR. Pod koniec 1975 r. do TPPR w województwie słupskim, według oficjalnych danych, należało ok. 2,5 tys. członków zrzeszonych w 507 kołach, z tego 13 tys. uczniów działających w 243 szkolnych kołach. W swojej działalności na terenie szkół średnich TPPR zwracało szczególną uwagę na organizację Olimpiady Języka Rosyjskiego, Konkurs Recytatorski w języku rosyjskim oraz popularyzację wiedzy o Kraju Rad⁵⁷. W roku szkolnym 1986/1987 na terenie województwa słupskiego członkami TPPR było ok. 14 500 uczniów, z tego w szkołach podstawowych – 9955, w liceach ogólnokształcących – 1156, w szkołach zawodowych – 3586⁵⁸. Najczęściej opiekunami z ramienia rad pedagogicznych szkolnych kół TPPR byli nauczyciele języka rosyjskiego.

Kierunki działania szkolnych kół TPPR w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX w., zostały nakreślone w dokumencie Biura Politycznego PZPR zatytułowanym

Słupsk 1990, nr 1-2, s. 10.

⁵⁴ APK OS, zespół: KW PZPR w Słupsku, sygn. nr 27/388/1036, k. 31- 32. KNOiK KW PZPR w Słupsku. *Plany pracy, protokoły posiedzeń opinie komisji (1986-1988)*.

⁵⁵ Tamże, zespół: KW PZPR w Słupsku, sygn. nr 27/388/1035, k. 50. KNOiK KW PZPR w Słupsku. *Plany pracy, protokoły...*

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ (zbx), *Związki serdeczne*, „Zbliżenia. Pismo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej” 1980, nr 30 (34), s. 7.

⁵⁸ APK OS, zespół: KW PZPR w Słupsku, sygn. nr 27/388/1036, k. 85. KNOiK KW PZPR w Słupsku. *Plany pracy, protokoły...*

„Podstawowe założenia w umacnianiu przyjaźni polsko-radzieckiej w świadomości społecznej”, a dodatkowo uszczegółowione na spotkaniu 20 października 1986 r. w Warszawie – kierownictwa MOiW z sekretariatem Zarządu Głównego TPPR. Wówczas szkołom zalecono „pogłębianie wiedzy historycznej wśród dzieci i młodzieży na temat stosunków polsko-radzieckich [...], obchody rocznic i świąt, m.in. rocznicy powstania Armii Radzieckiej, Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej i obchody tzw. Dni Leninowskich”⁵⁹. Uroczystości szkolne i akademie były okazją do uroczystego wręczania legitymacji nowym członkom, także poznawania poezji radzieckiej, filmów i sztuk teatralnych. Szkolne koła TPPR były również organizatorem dla ogółu uczniów bardzo popularnych w tamtym okresie akcji pisania listów i wymiany korespondencji z członkami Komsomołu, opracowywanie albumów związanych z tematyką Związku Radzieckiego, zbiorowych wyjść do kina w ramach Dni Filmu Radzieckiego czy propagowaniu swojej działalności na terenie szkół poprzez urządzenie gablot i tablic ogłoszeń „Czy znasz Kraj Rad”. Zwracano uwagę na upowszechnianie czytelnictwa prasy radzieckiej (*Murzilki, Komsomolskaja Prawda, Kraj Rad, Technika Młodzieży*). W Śląsku uczniowie szkół średnich, zrzeszani w kołach TPPR, porządkowali groby żołnierzy radzieckich na Cmentarzu Komunalnym⁶⁰.

Do grona najstarszych organizacji działających w średnich szkołach na terenie województwa śląskiego należał Polski Czerwony Krzyż (PCK). Zgodnie z wytycznymi MOiW celami PCK w szkołach średnich było kształtowanie aktywnej postawy młodzieży i umiejętności współzycia w zespole, służenie pomocą innym, dbanie o estetyczny wygląd i przestrzeganie zasad higieny. Stałym punktem w pracy szkolnych kół PCK było szkolenie drużyn sanitarnych z udzielania pierwszej pomocy. Szkolne koła PCK były organizatorami pogadanek na temat chorób zakaźnych, krwiodawstwa, szkodliwości palenia papierosów i spożywania napojów alkoholowych. Nie zapomniano o działalności opiekuńczej w środowisku lokalnym, roznosząc paczki świąteczne czy organizując zbiórki na rzecz osób będących w trudnych warunkach materialnych. Organizowano także konkursy związane z dbaniem o estetykę klas i akcje sanitarno-porządkowe wokół szkół. Ważne miejsce zajmowały sprawy krwiodawstwa. Młodzież, która ukończyła 18 lat, dobrowolnie mogła oddawać krew w Stacjach Krwiodawstwa. Akcje te cieszyły się dużą popularnością szczególnie wśród uczniów średnich szkół zawodowych. Szkolne Koła PCK pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w. stały się załącznikiem szkolnych kół wolontariatu⁶¹.

Liga Obrony Kraju (LOK) stanowiła paramilitarną organizację, której działalność koncentrowała się na pracy propagandowej wyjaśniającej cele i znaczenie obronności kraju, współpracy z Ludowym Wojskiem Polskim, jak i doskonaleniu umiejętności obronnych (strzeleckich). Na terenie województwa śląskiego szkolne koła LOK

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Na podstawie kronik szkolnych.

⁶¹ Na podstawie kronik szkolnych.

funkcjonowały w większości szkół średnich, opiekunami kół byli najczęściej nauczyciele przysposobienia obronnego. Ta, powstała w 1962 r. organizacja za cel główny stawiała sobie patriotyczne wychowanie młodzieży i przygotowanie jej do służby wojskowej. Do najczęściej podejmowanych działań na terenie szkół należały: organizowanie akademii w rocznicę powstania LWP, przygotowywanie okolicznościowych gazetek ściennych o tematyce wojskowej, organizowanie wycieczek do jednostek wojskowych oraz rozprowadzanie czasopisma „Żołnierz Polski”. Ważne miejsce w pracy szkolnych kół LOK zajmowała organizacja nauki strzelania z kbks w ramach szkolnych drużyn strzeleckich oraz zdobywanie Młodzieżowej Odznaki Sprawności Obronnej.

Syntetyzując te rozważania można przyjąć, że w omawianym okresie, na obszarze województwa śląskiego, działały szkolne organizacje młodzieżowe, typowe dla całego kraju. W funkcjonowaniu organizacji należy wyodrębnić dwa etapy, dla których cezurę stanowił rok 1989. W pierwszym etapie – organizacje funkcjonowały w zupełnie innym systemie oświatowym i realiach politycznych⁶². Lansowana z uporem przez władze komunistyczne „leninowska formuła” organizacji młodzieżowych wyglądała anachronicznie na tle szarości dnia codziennego, bywając często *de facto* odskocznią do kariery dla aktywu młodzieżowego. Po wydarzeniach Sierpnia 1980 r., ukazało się nowe zarządzenie MOiW w sprawie współdziałania szkół z młodzieżowymi organizacjami ideowo-wychowawczymi i innymi organizacjami społecznymi z 1 lutego 1984 r. (Zarządzenie nr DWiKF-1/II/50/2/84 MOiW, Dz. Urz. Min. Ośw. i Wych., 1984, nr 2, poz. 11). Nadal jednak przywiązanie do idei komunizmu, internacjonalizmu i podkreślanie „przewodniej roli partii” pozostawało kluczowe w działalności szkolnych organizacji młodzieżowych. Niezaprzeczalnym pozostaje fakt, iż polityka partii dotycząca zarówno kształtu ruchu młodzieżowego, jak i oddziaływania ideowo-wychowawczego zakończyła się fiaskiem. Nie udało się sprostać oczekiwaniom i zaspokoić aspiracje młodzieży, która pragnęła innego modelu funkcjonowania organizacji młodzieżowych niż oficjalny i popierany przez państwo oraz władze oświatowe, a opartego na pluralizmie światopoglądowym i politycznym oraz zasadach demokratycznych. Istotne zmiany w tym zakresie pojawiają się dopiero po 1989 r. Drugi etap był okresem wprowadzania szeregu zmian w szkolnictwie, co przekładało się także na zmiany w funkcjonowaniu młodzieżowych organizacji szkolnych wspierających proces dydaktyczno-wychowawczy szkół i musiało znaleźć odzwierciedlenie w programie i charakterze podejmowanych działań. Odważnie propagowano patriotyzm, tradycje narodowe, wartości ogólnoludzkie i prawa obywatelskie. Stopniowo podejmowano działania na rzecz likwidacji monopolu PZPR i jej wpływu na szkolne organizacje młodzieżowe, skupiano się na organizowaniu życia kulturalnego i rozrywek w czasie wolnym.

⁶² Zob.: G. Nowacki, *Historia i teraźniejszość...*, s. 255-258.

Bibliografia

Źródła archiwalne

A. Centralne

Archiwum Akt Nowych w Warszawie
Wydział Organizacyjny KC PZPR

B. Terenowe

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Gdańsku
Meldunki i sprawy operacyjne Wydziału III KW MO w Słupsku
Archiwum Państwowe w Koszalinie, Oddział w Słupsku
Kuratorium Oświaty w Słupsku 1975-1998
Wojewódzka Rada Narodowa w Słupsku (1975-1990), Komisja Wychowania, Oświaty
i Kultury – plany, sprawozdania i protokoły
Sejmik Samorządowy Województwa Słupskiego (1990-1998)
Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Słupsku (1975-1998)

C. Zakładowe

Zespół Szkół Budowlanych w Słupsku 1975-1998
V Liceum Ogólnokształcące im. Zbigniewa Herberta w Słupsku 1975-1998
Zespół Szkół Ekonomicznych im. Stanisława Staszica w Słupsku 1975-1998

Źródła publikowane

Dz.U. 1950, nr 28, poz. 255
Dz.U. 1975, nr 16, poz. 91
Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425; nr 106, poz. 457
Dz.U. 1992, nr 69, poz. 347
Dz.U. 1998, nr 96, poz. 603
Dz.Urz. Min.Ośw. 1947, nr 6, poz. 134
Dz.Urz. Min. Ośw. i Wych. 1983, nr 9, poz. 61
Dz.Urz. Min. Ośw. i Wych., 1984, nr 2, poz. 11
Dz.Urz. MOiSzW 1970, nr B-2, poz. 9
Dz.Urz. MOiSzW 1971, nr B-8, poz. 52

Wywiady i wspomnienia

Relacja ustna Jerzego Barbarowicza, 2020 r.

Prasa

- „Głos Pomorza” 1981, nr 200 (9191); nr 203 (9194); nr 234 (9225)
„Głos Pomorza” 1998, nr 302 (14 357)
„Głos Słupski” 1991, nr 33
„Informator Oświatowy” Biuletyn KO i ODN w Słupsku 1995, nr 5-6 (39-40)
„Moje Miasto” nr 9 (286)
„Powiat Słupski” 2009, nr 8-9
„Zbliżenia. Tygodnik Zjednoczonej Partii Robotniczej” 1979, nr 4 (4)
„Zbliżenia. Pismo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej” 1980, nr 24 (28); 1980, nr 30 (34); 1981, nr 10 (66)

Opracowania

- Cieplik J., *Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności Liga Ochrony Przyrody na Ziemi Słupskiej (1975-1988)*, „Zeszyty Informacyjne Wojewódzkiego Komitetu Ligi Ochrony Przyrody”, Słupsk 1990, nr 1-2
- Cieplik J., *Zwężła historia działalności Stowarzyszenia Liga Ochrony Przyrody na Ziemi Słupskiej*, [w:] „Biuletyn” 65 lat istnienia Ligi Ochrony Przyrody, Słupsk 1993
- Czerwiński B., Rudnik S., *Województwo słupskie*, Szczecin 1980
- Czopowicz S., *Szczerą wola i zniewolenie. Harcerstwo w Polsce 1945-1980. Zarys problematyki ideowo-wychowawczej*, Warszawa 2010
- Dokumenty i materiały. I Krajowy Zjazd ZSMP 28-29 kwietnia 1976 r.*, Warszawa 1978.
- Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945-2009)*, red. E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski, Kraków 2010
- Hildebrandt B., *Doświadczenia historyczne pracy partii z młodzieżą w czterdziestoleciu Polski Ludowej*, [w:] *Młodzież i związki młodzieży w czterdziestoleciu Polski Ludowej*, red. J. Bogusz, G. Nowacki, Warszawa 1987
- Janik K., *Ruch młodzieżowy u progu lat osiemdziesiątych*, Warszawa 1985
- Kornaś J., *10-lecie ZSMP (1976-1986)*, Warszawa 1986
- Król J., *Ideologizacja średniego szkolnictwa ogólnokształcącego w latach 1948-1956*, [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945-2009)*, red. E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski, Kraków 2010
- Leksykon harcerstwa*, red. O. Pietkiewicz, Warszawa 1988
- Nowacki G., *Historia i terażniejszość polskiego ruchu młodzieżowego w świadomości młodego pokolenia*, [w:] *Młodzież i związki młodzieży w czterdziestoleciu Polski Ludowej*, red. J. Bogusz, G. Nowacki, Warszawa 1987
- Regulamin mundurów i odznak zuchowych, harcerskich i instruktorskich*, Warszawa 1976
- Sadowska J., *Organizacje młodzieżowe – przybudówki PZPR a szkoła*, [w:] *Edukacja w warunkach zniewolenia i autonomii (1945-2009)*, red. E. Gorloff, R. Grzybowski, A. Kołakowski, Kraków 2010
- Szrubka T., *Szkolnictwo koszalińskie w latach 1945-1968*, Poznań-Słupsk 1979

Internet

[bibliotekacyfrowa.eu/Kronika sportowa ZW TKKF 1975-1989](http://bibliotekacyfrowa.eu/Kronika_sportowa_ZW_TKKF_1975-1989)

www.scout.org/where-we-work/scouting-worldwide (National Scout Organizations, World Organization of the Scout Movement)

Summary

Youth Organizations in Secondary Education of the Voivodeship Słupsk (1975-1998). Outline of the Problem

The article discusses youth organizations functioning in secondary education in the Voivodship Słupsk in the years 1975-1998, supervised by the Board of Education and Education in Słupsk. The most important were: SZS, ZHP, ZMP, later ZSMP, LOK, LOP, PCK, OHP, PTTK. The topic is in line with the need for regional research and is based on sources gathered in archives.

